

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору економічних наук, професору
Єгоричевій Світлані Борисівні*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Васильціва Тараса Григоровича

на дисертаційну роботу

Вітрика Ігоря Віталійовича

на тему **«Економічна безпека стратегічно важливих підприємств
нафтогазового комплексу України»**, виконану на здобуття наукового

ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 Економіка

(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Нафтогазовий комплекс України правомірно розглядати не лише як базову складову паливно-енергетичної системи держави, а й як основу забезпечення макроекономічної стійкості, безперервності функціонування критичної інфраструктури, стабільності промислового виробництва та підтримання достатнього рівня економічної безпеки. Відповідно, підприємства нафтогазового комплексу є важливими елементами архітектури безпеки, від ефективності функціонування яких залежить стійкість національної економіки та енергетична незалежність країни. З огляду на це, економічна безпека стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу набуває важливого значення, оскільки безпосередньо впливає на здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім дестабілізаційним чинникам, забезпечувати безперервність економічних процесів та захищеність національних економічних інтересів.

Проблема зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу актуалізувалася в умовах повномасштабної війни, яка розширила спектр загроз їх функціонуванню та розвитку. Нині діяльність підприємств галузі відбувається під одночасним і взаємопов'язаним впливом воєнних, інфраструктурних, фінансово-інвестиційних, технологічних, кадрових, логістичних і кібернетичних ризиків,

що мають системний, багаторівневий і довготривалий характер. Руйнування виробничих об'єктів і транспортної інфраструктури, ускладнення логістичних маршрутів, дефіцит інвестиційних ресурсів, зношеність основних фондів, зростання технологічних викликів, посилення екологічних вимог і цифрових загроз формують принципово нове середовище функціонування підприємств нафтогазового комплексу. За таких умов економічна безпека цих суб'єктів господарювання трансформується у ключовий елемент державної економічної політики, енергетичної стійкості та національної безпеки України та актуалізує науково-практичне завдання щодо подальшого розвитку теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України. Тому дисертація Вітрика І.В., що сфокусована на дослідженні саме цих питань, безперечно є актуальною.

Актуальність роботи підтверджується, у тому числі, її зв'язком з науковими дослідженнями Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», зокрема, за темою «Стратегічні засади зміцнення енергетичної безпеки України: зелений перехід та децентралізація енергетичної системи» (номер державної реєстрації 0126U000629, 2026–2028 рр.), у межах якої здобувачем систематизовано практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів інституційних трансформацій нафтогазового комплексу як основи зміцнення енергетичної безпеки держави, та за темою «Моделювання динаміки соціально-економічного розвитку регіонів України» (номер державної реєстрації 0120U101496, 2020–2024 рр.), при виконанні якої здобувачем удосконалено підхід до ідентифікації й систематизації загроз економічній безпеці та обґрунтовано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, базується на використанні наукової методології та застосуванні сучасних методів проведення досліджень. Дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується достатнім рівнем наукових узагальнень. Наукові положення, розроблені методичні та аналітичні підходи, а також запропоновані рекомендації є обґрунтованими. Це підтверджується узагальненням та опрацюванням результатів досліджень за матеріалами

широкого кола праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу та їхнього місця у системі національної економічної безпеки України, а також використанням таких методів дослідження, як: аналіз і синтез, порівняння, теоретичного узагальнення та класифікації, індикативний метод, когнітивне моделювання, сценарний та перспективний аналіз. Необхідні розрахунки та когнітивне моделювання проведено з використанням програмного пакету XLSTAT і програмного середовища Mental Modeler.

Використання вищенаведених методів дозволило сформулювати теоретичне та методичне підґрунтя для зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України.

Обґрунтованість наукових результатів обумовлюється також аналізом законодавчої та нормативно-правової бази, що регламентує питання економічної безпеки, діяльності стратегічно важливих підприємств та суб'єктів нафтогазового сектору; міжнародних документів у цій сфері, зокрема, документів ІЕА; статистичних даних Державної служби статистики України, Міністерства енергетики України; інформації, розміщеної на веб-сайтах суб'єктів господарювання нафтогазового комплексу.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних результатів дослідження у вітчизняних фахових та зарубіжному наукових виданнях, а також їх апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Мета дисертаційного дослідження відображає обрану тему роботи. Об'єкт і предмет дослідження визначено коректно. Зміст сформульованих наукових завдань структурно-логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дисертації і досягнення поставленої мети. Висновки дисертації є логічно обґрунтованим підсумком виконаної роботи, у повній мірі відображують основні положення проведеного дослідження та перспективні напрями їхнього впровадження. Вони не містять внутрішніх суперечностей і мають практичну спрямованість.

Таким чином, комплексне вирішення поставлених завдань, виважений вибір методів дослідження, опрацювання достатньої теоретичної бази дозволили Вітрику І.В. забезпечити наукову обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, що виносяться на захист.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертації, опублікованими здобувачем науковими працями дає підстави стверджувати, що І.В. Вітриком вирішено важливе наукове завдання щодо розвитку теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України. Результати, що містять наукову новизну та відображають особистий внесок дисертанта, полягають у такому.

Вагомим науковим здобутком автора є розроблення концептуальних засад зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України в умовах воєнного часу, які базуються на інтеграції безпекового, економічного та євроінтеграційного вимірів у межах єдиної структурно-функціональної системи. Запропонований підхід дозволяє сформулювати цілісне бачення механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств галузі з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку та інституційних трансформацій, зокрема в частині гармонізації з регуляторними стандартами Європейського Союзу (с. 52–55, с. 111–113, с. 162–166, с. 172–182).

Заслуговує на схвальну оцінку удосконалення системи критеріїв ідентифікації стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу шляхом доповнення її новими критеріальними групами, що відображають сучасні виклики функціонування галузі, зокрема в умовах збройного конфлікту та євроінтеграційних трансформацій. Обґрунтоване виокремлення критеріїв безпекової критичності, євроінтеграційної відповідності та відновлювального потенціалу створює методичне підґрунтя для визначення пріоритетів державної підтримки підприємств галузі та формування диференційованих механізмів її реалізації (с. 38–39).

Важливим науковим результатом є поглиблення теоретичних засад економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу через уточнення змістового наповнення та обґрунтування ієрархічної взаємозалежності категорій «економічна безпека підприємств», «енергетична безпека держави» та «економічна безпека держави». Запропонований підхід дозволяє сформулювати причинно-наслідкову модель їх взаємодії у системі національної безпеки та подолати обмеження попередніх досліджень, у яких ці категорії розглядалися фрагментарно (с. 52–57).

Практичну та методичну значущість має удосконалення автором

науково-методичних засад оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, що базуються на використанні багаторівневої системи ключових показників ефективності, інтегрованих у межах функціональних складових із формуванням інтегрального індексу. Запропонований підхід передбачає адаптацію вагових параметрів до специфіки діяльності підприємств за напрямками функціонування, що забезпечує підвищення аналітичної чутливості оцінювання, можливість ідентифікації критичних зон ризику та здійснення комплексної діагностики їх економічної безпеки в умовах зростання невизначеності (с. 100–108).

Набув подальшого розвитку науковий підхід до визначення імперативів розвитку стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, який передбачає інтеграцію зовнішніх детермінант трансформації галузі з багаторівневою структурою імперативів та орієнтує діяльність підприємств на синхронізацію із сучасними регуляторними вимогами, пов'язаними з євроінтеграцією, енергетичним переходом та підвищенням стандартів корпоративного управління (с. 81–94).

Важливим здобутком дисертації є обґрунтовані пріоритетів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств галузі на основі ієрархічно-матричної моделі, що поєднує результати інтегрального оцінювання, типологізації підприємств та аналізу функціональних складових. Такий підхід дозволяє враховувати внутрішню асиметрію економічної безпеки підприємств і забезпечує перехід до формування диференційованих управлінських рішень (с. 158–168).

Практичну цінність становить також розвиток наукових підходів до обґрунтування інституційних механізмів трансформації нафтогазового комплексу як основи зміцнення економічної безпеки підприємств галузі. Автором визначено ключові напрями інституційних змін, зокрема удосконалення системи державного регулювання, розвиток державно-приватного партнерства та формування сприятливого інституційного середовища для реалізації програм відновлення підприємств із залученням міжнародних ресурсів (с. 172–182).

Отже, аналіз змісту дисертації та наукових публікацій здобувача дозволяє стверджувати, що наукові положення, сформульовані автором особисто, відображають його внесок у розвиток теоретичних засад та практичних аспектів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України.

Теоретична цінність та практичне значення результатів дисертації

Наукове значення результатів дисертаційної роботи Вітрика І.В. полягає у розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні методичних підходів і розробленні практичних рекомендацій, які поглиблюють розуміння сутності економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу та збагачують економічну науку в частині формування безпекоорієнтованої моделі функціонування підприємств нафтогазового сектору в умовах воєнних і трансформаційних викликів.

Теоретична цінність отриманих результатів полягає у розвитку понятійно-категоріального апарату та удосконаленні підходів до ідентифікації стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу; розвитку методичних засад оцінювання рівня економічної безпеки підприємств галузі шляхом застосування інтегрованого підходу на основі системи ключових показників ефективності та формування інтегрального індексу; поглибленні наукових підходів до обґрунтування імперативів розвитку підприємств нафтогазового комплексу в контексті євроінтеграційних процесів і глобального енергетичного переходу; розвитку науково-методичних підходів до формування пріоритетів зміцнення економічної безпеки підприємств на основі ієрархічно-матричної моделі, а також обґрунтуванні інституційних механізмів трансформації нафтогазового комплексу як основи підвищення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності стратегічно важливих підприємств у воєнний і повоєнний періоди.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у доведенні основних положень і висновків дисертаційного дослідження до рівня прикладних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України, забезпечення їх стійкості до сучасних викликів та формування ефективних механізмів державного регулювання галузі.

Значущість отриманих результатів підтверджується їх впровадженням у діяльність органів державної влади. Зокрема, у практичній діяльності Міністерства енергетики України використано розроблені автором напрями забезпечення фінансової стійкості підприємств нафтогазового комплексу, які застосовано при підготовці аналітичних матеріалів, формуванні пропозицій щодо державної підтримки галузі, розробці антикризових заходів та узгодженні стратегічних напрямів розвитку нафтогазового й нафтогазопереробного секторів (довідка від 10 грудня 2025 р. № 2486-12/25).

У діяльності Комітету Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг використано висновки дисертації при вдосконаленні законодавчого забезпечення розвитку паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, пропозиції щодо уточнення критеріїв і переліку стратегічно важливих об'єктів державної власності були враховані при підготовці змін і доповнень до відповідних нормативно-правових актів, що регламентують визначення об'єктів, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (довідка від 11 грудня 2025 р. № 04-17/12-2025/15770(2)).

Практичну апробацію результати дослідження знайшли у діяльності стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу. Зокрема, в АТ «Укргазвидобування» застосовано авторський методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки, що дозволило ідентифікувати ключові загрози, виявити вразливі зони господарської діяльності, діагностувати дисбаланси фінансово-економічного стану та сформувати систему превентивного й адаптивного управління ризиками (довідка від 10 березня 2026 р. № 4218-28/03). У діяльності АТ «Укртранснафта» використано рекомендації автора щодо посилення економічної безпеки підприємства, які враховані при прийнятті управлінських рішень, спрямованих на забезпечення безперервності функціонування об'єктів магістрального транспортування нафти, підвищення стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз та адаптацію діяльності підприємства до сучасних викликів енергетичної безпеки держави (довідка від 11 березня 2026 р. № 06-00/302).

Окремі теоретичні положення, методичні розробки та практичні рекомендації дисертації використовуються в освітньому процесі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», зокрема при викладанні дисциплін «Фінансово-економічна безпека», «Економічна безпекологія», «Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Управління економічними ризиками», «Організація та управління системою фінансової безпеки підприємств» (довідка від 26 лютого 2026 р. № 01-9/730).

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях

За результатами дисертації опубліковано 16 наукових праць, а саме 4 статті у наукових фахових виданнях України, 12 тез доповідей у матеріалах всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій. У

публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок здобувача відображений повною мірою.

Ознайомлення з публікаціями дає підставу констатувати, що всі результати дослідження, що виносяться на захист і відображені у пунктах наукової новизни, а також висновках до дисертаційної роботи, достатньо повно викладені в друкованих працях Вітрика І.В. і отримані особисто здобувачем, є його власним здобутком. На етапі оприлюднення наукових результатів було дотримано вимоги пунктів 8 і 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, що повною мірою підтверджує достатність підготовлених здобувачем публікацій.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами перевірки дисертаційної роботи Вітрика І.В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, положення наукової новизни й обґрунтованість отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість, доцільно зазначити деякі зауваження та відмітити дискусійні положення дисертаційної роботи.

1. У першому розділі дисертації автором представлено каскадну модель загроз економічній безпеці підприємств нафтогазового комплексу України (рис. 1.8, с. 60), яка включає три рівня: глобальний, макро- та мікро-. Уникнення відображення мезорівня у межах запропонованої каскадної моделі загроз певною мірою звужує її аналітичні можливості, оскільки саме на цьому рівні відбувається трансляція загроз від макросередовища до рівня окремих підприємств через галузеві та регіональні механізми. Мезорівень дозволяє врахувати специфіку функціонування нафтогазового комплексу як цілісної системи, особливості взаємодії між його сегментами, а також вплив регіональних диспропорцій, інфраструктурних обмежень, кластерних зв'язків і галузевих ризиків. Доповнення та розкриття загроз мезорівня дозволило б підвищити рівень деталізації аналізу та посилити обґрунтованість напрямів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України.

2. Позитивно оцінюючи авторський методичний підхід до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, слід відмітити, що у запропонованій автором багаторівневій системі індикаторів (п. 2.3, с. 109–111; додаток Д) спостерігається асиметрія у розподілі індикаторів між функціональними складовими (6 для фінансової та по 3 для інших складових). Така диспропорція може знижувати ступінь репрезентативності оцінювання та ускладнювати забезпечення порівнянності отриманих результатів між функціональними складовими. Збалансування чисельності індикаторів сприяло б підвищенню аналітичної узгодженості дослідження, забезпеченню методичної цілісності підходу та підвищенню достовірності висновків щодо рівня економічної безпеки досліджуваних суб'єктів.

3. Потребує додаткового роз'яснення здійснена автором сегментація досліджуваних підприємств нафтогазового комплексу на три функціональні групи з урахуванням їхньої ролі у ланцюгу створення вартості: підприємства видобутку; підприємства транспортування та зберігання; підприємства переробки, збуту, управління активами та геологорозвідувальної діяльності (п. 2.3, с. 113).

4. Схвального відгуку заслуговують запропоновані дисертантом в роботі (розділ 3, п. 3.2, с. 162–168) пріоритети зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, які відзначаються практичною спрямованістю та логічною узгодженістю. Водночас варто зауважити, що вони зосереджені на мікрорівні, тоді як недостатньо розкритими залишаються напрями формування пріоритетів на макро- та мезорівнях. Доповнення запропонованого підходу системою пріоритетів на макро- та мезорівнях сприяло б формуванню більш комплексного та ієрархічно узгодженого бачення механізмів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України.

5. Дисертаційна робота набула б вищого рівня науково-прикладної значимості, якби автор вивчив світовий досвід інституційних трансформацій нафтогазового комплексу (с. 168–181) та на цій основі запропонував адаптовану до українських умов модель імплементації кращих міжнародних практик.

Втім, вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження і не знижують теоретичну та практичну цінність дисертаційної роботи І.В. Вітрика.

Загальний висновок та її відповідність установленим вимогам

Дисертаційна робота Вітрика І.В. на тему «Економічна безпека стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Її положення містять наукову новизну та мають практичну цінність. У роботі на підставі проведених досліджень отримано результати, які є суттєвим авторським внеском у

вирішення наукової проблеми, що виявляється у вдосконаленні теоретичних положень, науково-методичних підходів та наданні практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення, глобальних енергетичних трансформацій та євроінтеграційних перетворень.

У роботі виконані вимоги, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, обґрунтовано актуальність обраної теми, запропоновані висновки та пропозиції, що наведені в роботі, є достовірними, містять наукову новизну.

Основні положення дисертації доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях України з тематики дисертаційної роботи.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44). Наведені у відгуку критичні зауваження не носять принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Загалом дисертація на тему «Економічна безпека стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України» заслуговує на позитивну оцінку, а її автор, Вітрик Ігор Віталійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
директор ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

Тарас ВАСИЛЬЦІВ